

Det Anarkistiska Biblioteket



# Anarkismen

Noam Chomsky

Noam Chomsky  
Anarkismen

Anarkistisk tidskrift nummer 5  
övers. Gunnar Bergström

**[sv.anarchistlibraries.net](http://sv.anarchistlibraries.net)**

En till anarkismen sympatiskt inställd fransk författare skrev på 1890-talet att "anarkismen har en bred och tålig rygg; liksom papperet uthärdar den allting" - inberäknat, anmärkte han, sådana vars handlingar varit av den arten att "anarkismens värsta dödsfiender inte skulle ha kunnat komma på något som till den grad skulle ha kunnat skada den" (Octave Mirbeau, citat ur James Joll, *The Anarchists*, Little Brown, 1964). Många olika slags tankeriktningar och handlingsmönster har under tidernas lopp fått gå under namnet anarkism. Det skulle vara ett nästan hopplöst företag att försöka innefatta alla dessa motstridiga och varierande strömningar i något slags allmän teori eller ideologi. Även om man - som den franske skriftställaren Daniel Guérin gör i sin bok "Anarkismen" - ur den frihetliga tankens historia vaskar fram en levande, sig utvecklande tradition, är det svårt att formulera dess lära i en avgränsad och bestämd samhällsteori.

I sitt arbete "Anarkosyndikalismen" framlade den anarkistiske historikern Rudolf Rocker en systematisk redogörelse för den anarkistiska tankens utveckling hän mot anarkosyndikalism. Längs linjer som påminner om Guérins verk. Rocker skrev att anarkismen inte är "... ett fast, slutet system utan snarare en bestämd tendens inom den mänskliga historiens utveckling, som i motsats till det intellektuella förmyndarskap som kyrkliga och samhällsliga institutioner söker utöva, strävar att främja ett fritt och obehindrat framväxande av livets alla krafter, såväl individuella som samhällsliga. Också friheten ser den som ett relativt och icke ett absolut begrepp, eftersom friheten ständigt tenderar att utvecklas till att beröra allt vidare kretsar av människor på en allt rikare mångfald av sätt. För en anarkist är friheten icke ett abstrakt filosofiskt begrepp utan varje människas levande konkreta möjlighet att fullt utveckla alla de krafter, förmågor och talanger som hon av naturen utrustats med och använda dem i samhällets tjänst. Ju mer opåverkad av kyrkligt och politiskt förmyndarskap människans utveckling får förbli, desto mera effektiv och harmonisk blir den mänskliga personligheten.

Man kan fråga sig vad det nyttjar till att studera en "bestämd tendens inom den mänskliga historiens utveckling" som inte uttalar någon särskild och detaljerad samhällsteori. Många kritiker avfärdar faktiskt anarkismen utopisk, formlös, primitiv och oförenlig med ett komplicerat samhälles verklighet. Man skulle emellertid kunna argumentera som så, att det i varje tid är vår uppgift och plikt att avslöja de former av makt och förtryck som dröjt sig kvar från en förgången tid då de kanske kunde rättfärdigas av behovet av säkerhet eller

(Ni Dieu, ni Maitre). Det nu föreliggandet verket är en återspeglning av denna bedömning.

Arthur Rosenberg påpekade en gång att folkliga revolutioner karaktäristiskt nog tycks ersätta ”en feodal eller centraliserad regeringsmakt” med någon form av kommunalt system som för med sig ”den gamla statsformens krossande och avskaffande”. Ett sådant system är endera socialistiskt eller också utgörs det av någon ”extrem form av demokrati ... det första villkoret för socialism, eftersom socialismen endast kan förverkligas i en värld som åtnjuter högsta möjliga mått av individuell frihet”. Detta ideal var, anmärker han, gemensamt för Marx och anarkisterna. (A History of Bolshevism, 1965 (1932)) Denna naturliga strävan efter frigörelse, denna kamp för friheten går stick i stäv mot den förhärskande centraliseringstendensen inom det ekonomiska och politiska livet.

För ett århundrade sedan skrev Marx att Paris arbetare ”kände att det fanns endast ett alternativ - Kommunen eller kejsardömet - under vilket namn detta senare än återuppstod.”

*Kejsardömet hade ruinerat dem ekonomiskt genom den ödeläggelse som det åstadkom av allmänna medel, genom det ekonomiska bedrägeri som det uppamade, genom det stöd det lämnade till den på konstlad väg påskyndade centraliseringen av kapitalet och den ekonomiska utblottning av dem själva som det samtidigt lät pågå. Det hade undertryckt dem politiskt. Det hade chockerat dem moraliskt med sina utsvävningar. Det hade förolämpat deras voltairianism genom att överlåta uppfostran av deras barn på kyrkan. Det hade upprört deras nationella känslor genom att huvudstupa störta dem i ett krig som i utbyte mot de ruiner det lämnade efter sig endast gav detta enda - kejsardömet försvinnande.* (The Civil War in France)

Det eländiga andra kejsardömet ”var den enda möjliga regeringsformen vid en tid då borgarklassen hade förlorat förmågan att regera en nation utan att arbetarklassen ännu förvärvat den.”

Det är inte särskilt svårt att omformulera dessa anmärkningar så att de passar in på våra dagars ”kejesrliga” system. Problemet att ”befria människan från den ekonomiska utsugningens och det politiska och sociala slaveriets förbannelse” är också vår tids problem. Så länge det förhåller sig så, kommer den frihetliga socialismens läror och revolutionära praktik att tjäna som inspirationskälla och vägledare för oss.

överlevnadsskäl eller med hänvisning till den ekonomiska utvecklingen, men som nu bara ökar den materiella och kulturella nöden.

Om det förhåller sig så, kan det inte finnas någon för alla tider gällande lära om samhällsförändringen. Vår kunskap om människans natur och om möjliga samhällsformer är också så liten att varje vittgående lära måste betraktas med stor skepsis, precis som en skeptisk inställning är på sin plats, när vi hör att ”den mänskliga naturen” eller ”effektivitetskravet” eller ”det moderna livets komplicerade natur” kräver den eller den formen av förtryck och odemokratiskt styre.

Det finns emellertid goda skäl att man vid bestämda tider - så långt kunskaperna räcker - bör söka utveckla en för de aktuella problemen lämpad modell av denna ”bestämda tendens inom den mänskliga historiens utveckling”. För Rocker ”är det problem som vi i vår tid står inför att befria människan från den ekonomiska utsugningens och det politiska och sociala slaveriets förbannelse”, och den metod som han menar ska leda till detta mål är inte erövrandet och utövandet av statsmakten och inte heller parlamentarismens väg utan snarare ”en rekonstruktion ända från grunden av folkens ekonomiska liv och ett uppbyggande av detsamma i socialismens anda”:

*”Men endast producenterna själva är lämpade för denna uppgift, eftersom de är de enda värdeskapande inslaget i samhället ur vilken en ny framtid kan uppstå. Det måste vara deras uppgift att befria arbetet från alla bojor som den ekonomiska utsugningen lagt på det, att befria samhället från den politiska maktens alla institutioner och kanaler för maktutövning, att bereda vägen för en sammanlutning av fria grupper av kvinnor och män som samarbetar för en planerad administration i samhällets tjänst. Att förbereda massorna i städer och på landsbygd för detta stora mål och att förena dem till en stridbar styrka är den moderna anarkosyndikalismens uppgift, och i detta ligger hela dess existensberättigande.”*

Som socialist tog Rocker det för givet ”att den slutliga, fullständiga befrielsen av arbetarna endast är möjlig under ett villkor: att kapitalet, dvs råmaterial och alla arbetsverktyg, inklusive marken, tas i besittning av arbetarna” (Bakunin). I egenskap av anarkosyndikalist hävdar han vidare att arbetsorganisationerna under den förrevolutionära tiden skall skapa ”icke blott idéerna om utan även själva grunden till framtiden” (Bakunin), att de i sig själva skall förkroppsliga det framtida samhällets struktur - och han ser fram emot en samhällsrevolution som skall såväl lyfta bort statsapparaten som epropriera expropriatorerna. ”Regeringsmakten ersätter vi med den industriella organisationen”:

*Anarkosyndikalismen är övertygad om att en socialistisk ekonomi icke kan skapas genom någon regeringsmacts lagar eller förordningar utan endast genom ett systematiskt samarbete mellan arbetarna inom varje specialgren av produktionen, dvs genom att ledningen av alla industrianläggningar övertas av producenterna själva under sådana former att de skilda grupperna, anläggningarna och branscherna ingår som fria medlemmar i den allmänna ekonomiska organisationen och på grundval av ömsesidiga, fritt ingångna överenskommelser upprätthåller produktion och distribution i samhällets intresse.*

Detta skrev Rocker under den spanska revolutionen, då sådana idéer på ett dramatiskt sätt omsattes i praktiken. Kort före revolutionens utbrott hade den anarkosyndikalistiske ekonomen Diego Abad de Santillan skrivit:

*... ställd inför problemet att omforma samhället kan revolutionen icke överväga staten som ett medel härtill utan måste förlita sig till producenternas organisation. Vi har följt denna norm, och vi kan icke finna att det föreligger någon grund för att antaga att det skulle behövas någon makt över det organiserade arbetet för upprättandet av ett nytt samhälle. Vi tvivlar starkt på att någon kan påvisa att staten kan ha någon som helst funktion i en ekonomisk organisation där privategendomen och därmed utsugningen och alla privilegier har avskaffats. Statens undertryckande får icke vara en långsam och utdragen historia; det måste vara revolutionens uppgift att avskaffa staten. Antingen ger revolutionen samhällets resurser till producenterna, i vilket fall producenterna organiserar sig själva för gemensam produktion, och staten står utan uppgift, eller också ger revolutionen ej samhället resurser till producenterna, i vilket fall revolutionen varit en bluff, och staten skulle komma att överleva. Vårt federala ekonomiska råd utgör ej någon politisk makt utan fungerar som en ekonomisk och administrativ styrande kraft. Det får sina informationer underifrån, och det handlar i enlighet med de beslut som fattats av de regionala och nationella församlingarna. Det är en förbindelselänk kort och gott. (After the Revolution, New York; Greenberg, 1937)*

Engels uttryckte i ett brev år 1883 en helt motsatt åsikt:

*Anarkisterna vänder upp och ned på allt. De förklarar att proletariatets revolution måste börja med statens, den politiska organisationens avskaffande... Men att vid denna tidpunkt krossa staten skulle vara liktydigt med att förstöra det enda organ med vars hjälp det segrande proletariatet är i stånd att utöva sin nyförvärvade makt, hålla sina kapitalistiska motståndare i schack och utföra den ekonomiska omvandling av samhället varför utan hela segern måste sluta i ett nederlag och i en massaker på arbetarna liknande den som Paris arbetare utsat-*

representer för några av de mest betydande fackförbunden. På kontinenten kan en liknande utveckling förmärkas. Maj 1968 påskyndade naturligtvis det växande intresset för rådkommunism ock liknande idéer som fanns i Frankrike och Tyskland vid den tiden.

Med tanke på det allmänt konservativa drag som vidlåder det amerikanska samhället är det kanske inte alltför förvånande att USA förblivit relativt oberört av denna utveckling. Men också det kan förändras, om den nuvarande repressiva vågen kan slås tillbaka, om vänstern kan komma över sin tendens till uppgivenhet och bygga vidare på vad som åstadkommit under det gångna årtiondet, då borde problemet hur industrisamhället skall organiseras efter sant demokratiska linjer med demokratisk kontroll över arbetsplatsen och i samhället kunna bli ett dominerande diskussionsämne för dem som står öppna för det nutida samhällets problem, och, om en massrörelse för frihetlig socialism växer fram, borde spekulatioerna kunna omsättas i praktiken.

I sitt manifest av år 1865 förutspådde Bakunin att ett av inslagen i den sociala revolutionen skulle bli "den intelligenta och sant ädla ungdom som, fastän den av börd tillhör de privilegierades klass, med brinnande iver och övertygelse tar sig an folkets sak". Kanske kan man i 60-talets studentrörelser se en början till uppfyllandet av denna profetia.

I "Anarkismen" har Daniel Guérin företagit sig något som han på annat ställe beskriver som en "rehabiliteringsprocess". Han hävdar, att "anarkismens konstruktiva idéer bibehållit sin vitalitet, och att de, om de åter tas upp till granskning och sållas, kan ge det nutida socialistiska tänkandet en ny inriktning... (och) bidra till att berika marxismen". (Ni Dieu, ni Maitre) Ur anarkismens historia har han valt för en intensivare behandling valt ut de idéer och de aktioner som kan betraktas som frihetligt socialistiska. Detta för anses naturligt och försvarbart. Inom denna ram inryms såväl de mer betydande anarkistiska förespråkarna som de massaktioner som inspirerats av anarkistiska känslor och ideal. Guérin tar upp till behandling inte endast anarkistiskt tänkande utan också de folkligt spontana aktioner som skapat nya samhällsformer. Han intresserar sig för såväl socialt som intellektuellt skapande verksamhet. Dessutom försöker han att dra lärdom av de konstruktiva mål som uppnåtts i det förflutna och på så sätt berika den sociala frigörelsens teori. För den som inte bara önskar förstå världen utan också förändra den är detta otvivelaktigt det lämpligaste sättet att studera anarkismens historia.

Artonhundratalsanarkismen betecknar Guérin som i grunden doktrinär, medan nittonhundratalet för anarkismen varit en tid av "revolutionär praktik"

En sådan fras som ”i spontan revolutionär handling” kan vara vilseförande, speciellt i en tid som vår då det förekommer så mycket löst prat om ”spontanitet” och ”revolution”. Åtminstone anarkosyndikalisterna tog emellertid Bakunins ord på allvar, att arbetarorganisationerna under den förrevolutionära tiden måste skapa ”icke blott idéerna utan även själva grunden för framtiden”. I synnerhet vad den folkliga revolutionen i Spanien uppnådde var baserat på många års tålmodigt organisations- och bildningsarbete. De resolutioner som antogs på Madridkongressen i juni år 1931 och på Saragossakongressen i maj år 1936 förbereder på många sätt den frihetliga revolutionen.

Guérin skriver: ”Spanska revolutionen kom knappast som någon överraskning. den var väl förberedd i såväl de frihetliga teoretikernas tänkande som i folket medvetande.” Och arbetarorganisationer existerade som hade tillräckligt med erfarenhet och var uppbyggda så, att de kunde gripa sig an verket med samhällsuppbygget, när, i och med Francos kupp 1936, oroligheterna från årets början exploderade i en social revolution. I sin introduktion till en samling dokument över kollektiviseringen i Spanien skriver anarkisten Augustin Souchy:

*Under många års tid ansåg anarkisterna och syndikalisterna i Spanien det som sin främsta uppgift att förkroppsliga samhällets sociala omvandling. I deras sammanslutningar, i syndikaten och i de mindre församlingarna, i deras tidskrifter, deras böcker och broskyrer diskuterades oavslutligen och systematiskt den sociala revolutionens problem. (Collectivisation, L'Oeuvre constructive de la Revolution Espagnole, CNT, Toulouse, 1965)*

Allt detta ligger till grund för vad den spanska revolutionen spontant uppnådde i fråga om konstruktivt arbete.

Den frihetliga socialismens idéer såsom de här beskrivits har under det senaste århundradet sjunkit i glömska och överflyglats av andra idéer. De förhärskande ideologierna har varit statsocialismens eller statskapitalismens. Under de allra senaste åren har emellertid intresset för de frihetligt socialistiska idéerna åter väckts till liv. De av mig citerade teserna av Anton Pannekoek har hämtats från en pamflett som nyligen utgivits av en radikal arbetargrupp i Frankrike (Informations Correspondance Ouvrière). Citatet från William Paul om den revolutionära socialismen är från ett föredrag som Walter Kendall i mars 1969 höll i Sheffield i England under nationalkonferensen om arbetarkontroll.

Rörelsen för arbetarkontroll har påtagligt vuxit i styrka i England under de senaste åren. Man har anordnat flera konferenser och framställt ett imponerande pamflettmaterial, och bland sina aktiva anhängare kan man inräkna

*tes för efter Pariskommunen. (citatet hämtat från Robert Tucker, The Marxian Revolutionary Idea, Norton, 1969)*

I kontrast härtill varnade anarkisterna - och mest värtaligt Bakunin - för den ”röda byråkrati” som skulle visa sig vara ”den vidrigaste och fruktansvärdaste lögn som vårt århundrade någonsin skapat”. Anarkosyndikalisten Fernand Pelloutier frågade:

”Måste den övergångsstat som vi nödsakas underkasta oss nödvändigtvis vara ett kollektivt fängelse? Kan den inte bestå av en fri organisation, begränsad endast av produktionens och konsumtionens behov, sedan alla politiska institutioner försvunnit?”

Jag gör inte anspråk på att veta svaret på den frågan, men det förefaller helt klart, att om inte något slags positivt svar står att finna, är chanserna stora för en sant demokratisk revolution som förverkligar vänsterns humanistiska ideal. Martin Buber gav problemet i ett nötskal, när han skrev: ”Man kan givetvis ej vänta sig att det skall slå ut löv på ett träd som huggits ned och gjorts till en klubba.” Frågan om statsmaktens erövring och krossande är den fråga som av Bakunin ansågs huvudsakligen skilja honom och Marx åt. På ett eller annat sätt har problemet om och om igen dykt upp under det århundrade som gått sedan Marx och Bakunins tid och skilt de frihetliga socialisterna från de auktoritära.

Trots Bakunins varningar för den röda byråkratin och dessa varningars beaktande under Stalintidens diktatur, skulle det uppenbarligen vara ett grovt misstag att vid tolkningen av den debatt som pågick för hundra år sedan sätta sin tillit till de anspråk som dåtida samhällsrörelser gör gällande sitt historiska ursprung. Det torde således vara helt befängt att betrakta bolsjevismen som ”marxism omsatt i praktik”. Den kritik som från vänsterhåll riktades mot bolsjevismen ger en mycket mera rättvisande bild av bolsjevikerna:

*Den antibolsjevistiska, vänsterorienterade arbetarrörelsen motsatte sig leninisterna, därför att de inte gick tillräckligt långt när det gällde att utnyttja den ryska revolutionen för strikt proletära syften. Leninisterna blev sin omgivnings fångar och utnyttjade de internationella radikala rörelserna för speciellt ryska intressen och behov som snart blev liktydiga med den bolsjevistiska partistatens intressen. Den borgerliga sidan av den ryska revolutionen fanns nu uppenbar i bolsjevismen: Leninismen sågs som en del av den internationella socialdemokratien. Den bedömdes skilja sig från denna endast i teoretiska frågor. (Paul Mattick, Marx and Keynes, Porter-Sargent, 1969)*

Om man skulle söka finna en enda ledande idé inom den anarkistiska traditionen skulle det, tror jag, vara den som - på tal om Pariskommunen - Bakunin gav uttryck åt i följande självbekännelse:

*Jag älskar friheten fantastiskt och betraktar den som det enda förhållandet under vilket intelligens, värdighet och mänsklig lycka kan utvecklas och växa, men icke den rent formella friheten, beskuren, utmätt och reglerad av staten; den är en evig lögn och representerar i själva verket intet annat än ett fåtalets privilegium grundat på de övrigas slaveri; icke heller den individualistiska, egoistiska, sjaskiga och uppduktade frihet som besjungits av den rousseuanska skolan och av andra den borgerliga liberalismens skolor vilka anser allas rättigheter representerade av staten, som emellertid begränsar vars och ens rätt. Detta är en idé som oundvikligen leder till reducerandet av vars och ens rätt till intet. Nej, jag syftar på den enda slags frihet som är värd namnet, nämligen den frihet som består i det fulla utvecklandet av alla de materiella, intellektuella och moraliska krafterna som ligger fördolda i varje människa, den slags frihet som icke erkänner några andra inskränkningar än de som dikteras av vår egen individuella naturs lagar, vilka inskränkningar egentligen icke kan betraktas som restriktioner, eftersom de ej påtvingas av någon utomstående lagstiftare utan kommer inifrån oss själva och bildar själva grunden för vår materiella, intellektuella och moraliska varelse - de begränsar oss ej utan utgör de verkliga och omedelbara villkoren för frihet. ("La Commune de Paris et la notion de l'Etat". Citatet återfinns i Daniel Guérin, Ni Dieu, ni Maitre)*

Dessa idéer har sin upprinnelse i upplysningstiden. De härstammar från Rousseaus "Avhandling om ojämlikheten", Humboldts skrift om statsingripandets begränsningar (Limits of State Action) och Kants hävdande i sitt försvar av den franska revolutionen att frihet är en förutsättning för att vi skall bli mogna för friheten och inte en gåva att förlänas oss när vi uppnått denna mognad. I och med industrikapitalismens utveckling, detta nya system av djupaste orättvisa, blev det den frihetliga socialismen som fick ta till vara och sprida upplysningens radikala humanistiska budskap liksom också den klassiska liberalismens ideal som liberalismen själv svek när den förvred dessa ideal till en ideologi som kunde tjäna till stöd för de framväxande kapitalistiska samhällsförhållandena, oantagbara av precis samma skäl som ledde den klassiska liberalismen att motsätta sig staens inblandning i samhällslivet. Humboldt, t ex, i verk som förebådar och kanske inspirerat Mill, gör invändningar mot statligt ingripande och statlig verksamhet, därför att staten tenderar att "göra människan till ett medel för sina godtyckliga syften och därvid förbiser hennes egna individuella mål och intressen". Han är av den uppfattningen att "allt som icke

Ta som en ytterligare illustration följande karaktäristik av den "revolutionära socialismen":

*Den revolutionära socialismen förnekar att statligt ägande kan sluta i annat än byråkratisk despotism. Vi har sett, varför staten ej kan kontrollera industrin på ett demokratiskt sätt. Det finns endast ett sätt varpå industrin kan ägas och kontrolleras demokratiskt: genom att arbetarna själva, direkt ur sina egna led, väljer kommittéer för industriell administration. Socialismen kommer väsentligen att vara ett industriellt system; dess valkretsar kommer att vara av industriell karaktär. Således kommer de som arbetar inom samhället och industrin att vara direkt representerade i de lokala och centrala administrativa råden. På så sätt kommer delegaternas makt att bygga direkt på dem som arbetar och är förtrogna med samhällets problem och behov. När centralkommittén för centraladministrationen sammanträder kommer där att finnas representanter för varje samhällsaktivitet.*

*I den kapitalistiska politiska och geografiska statens ställe kommer sålunda under socialismen att träda den industriella administrativa kommittéen. Övergången från det ena samhällssystemet till det andra utgör den sociala revolutionen. Den politiska staten har genom tiderna inneburit ett styrande av människan av de härskande klasserna. Den socialistiska republiken kommer att medföra ett styrande av industrin av en på hela samhället byggd administration. Den förra innebar att massorna förtrycktes ekonomiskt och politiskt, den senare kommer att ge ekonomisk frihet åt alla och kommer därför att vara sant demokratisk.*

Detta uttalande är hämtat från William Paul's "Staten, dess ursprung och funktion" (The State, its Origins and Function), som skrevs i början av år 1917, före Lenins "Staten och revolutionen", Lenins kanske mest frihetliga verk. Vad som i Paul's kritik av statssocialismen påminner om anarkismen är hans hävdande av principen att den sociala revolutionen måste ersätta staten med en på direkt arbetarkontroll byggd industriell organisation av samhället, eftersom statligt ägande och styrande av produktionen endast leder till byråkratisk despotism. Många liknande uttalanden skulle kunna citeras.

Vad som är långt viktigare är att dessa idéer har förverkligats i spontan revolutionär handling, till exempel i Tyskland och Italien efter första världskrigets slut och i Spanien (särskilt i industristaden Barcelona) år 1936. Man skulle kanske kunna hävda, att någon form av råds kommunism är den naturliga formen för den revolutionära socialismen i ett industrisamhälle.

Demokratin blir till största delen ett sken, om industrin kontrolleras av något slags enväldig elit, vare sig denna elit utgörs av ägarna, direktörerna, teknokraterna, ett progressivt elitparti eller en statsbyråkrati.

*få de rikedomar som skapas genom flertalets arbete. Den avsåg att expropriera expropriatörerna. Den ville göra produktionsmedlen, marken och kapitalet, som nu huvudsakligen tjänar som medel att förslava och utsuga arbetarna, till blott verktyg i händerna på de fria och sig sammanslutande arbetarna.* (Marx, The Civil War in France 1871)

Kommunen dränktes naturligtvis i blod. Karaktären av den "civilisation" som Paris arbetare sökte övervinna genom sin attack mot "själva samhällets grundvalar" avslöjades återigen då Versaillesregeringens trupper återerövrade Paris från dess befolkning. Som Marx bittert men helt korrekt skrev:

*Den borgerliga ordningens civilisation och rättvisa avslöjar sig i all sin kuslighet varje gång denna ordnings slavar gör uppror mot sina herrar. Då framträder denna civilisation och denna rättvisa som ohöjld grymhet och laglös hämndlystnad... soldaternas infernaliska dåd återspeglar den anda som behärskar den civilisation vars betalda hejdukar de är ... Hela den samlade borgerligheten världen över åser stillatigande den skoningslösa massakern men upprörs av fasa inför vanhelgandet av tegel och murbruk.*

Trots den våldsamma förstörelsen av Pariskommunen skrev Bakunin, att Paris innebär början till något nytt, "den slutgiltiga och fullständiga befrielsen av folkmassorna och deras framtida solidaritet tvärsöver och trots statsgränserna... människans nästa revolution... kommer att bli Pariskommunens återupprättande" - en revolution världen ännu väntar på.

Den konsekvente anarkisten bör alltså vara socialist men av ett alldeles särskilt slag. Han skall inte bara motsätta sig arbetets alienation och specialisering och se fram emot proletariats erövring av kapitalet, utan han skall också yrka på att denna erövring skall vara en direkt erövring genom proletariats och inte utföras av någon elit som handlar i dess namn. Han skall motsätta sig

*... att produktionen organiseras genom någon regeringsmakts försorg. Detta skulle betyda statssocialism, att en statsbyråkrati tog hand om ledningen av produktionen, och att direktörerna, vetenskapsmännen och tjänstemännen hade kvar sin bestämmanderätt inom företagen... Arbetarklassens mål är befrielse från all utsugning. Detta mål nås icke genom att en ny ledande och styrande klass in- tar borgarklassens gamla positioner utan endast genom att arbetarna själva blir herrar över produktionen.*

Dessa anmärkningar är hämtade från "Fem teser om klasskampen" ("Five Theses on the Class Struggle") av den vänsterorienterade holländske marxisten Anton Pannekoek, en av de mest framstående teoretikerna inom den rådkommunistiska rörelsen. Den radikala marxismen uppvisar faktiskt en tydlig släktskap med anarkismen.

kommer av människans fria val ... ej tas upp av hennes innersta varelse utan förblir främmande för hennes natur; hon utför det icke med sant mänsklig energi och entusiasm utan endast mekaniskt och pedantiskt". Under fria förhållanden "skulle alla hantverkare och jordbrukare ha möjlighet att utveckla sig till konstnärer, dvs till människor som älskar sitt arbete för dess egen skull ... När en människa endast reagerar på yttre krav och auktoritet, "kan vi beundra vad hon gör, men vi föraktar vad hon är". Humboldt är till yttermera visso långt ifrån någon primitiv individualist. Han sammanfattar sina ledande idéer sålunda

*... medan man skulle bryta samhällets alla bojor, skulle man försöka finna så många nya sociala band som möjligt. Den isolerade människan är lika litet i stånd att utvecklas som den fjättrade människan.* Detta klassiska uttryck för den liberala tanken från år 1792 är väsentligen djupt anti-kapitalistiskt. Dess idéer måste härddras och utvattnas till egenkännelighet för att omvandlas till en ideologi för industrikapitalismen.

Visionen av ett samhälle där de samhälleliga bojorna ersatts av sociala förpliktelser, och där arbetet utförs frivilligt, för tankarna till den unge Marx med sin diskussion av "arbetets alienation, då arbetet är någonting yttre för arbetaren... icke en del av hans väsen... (så att) han i stället för att bejaka sig i sitt arbete förnekar sig... (och blir) fysiskt och psykiskt utsliten" - detta alienerade arbete som "tvingar en del till ett barbariskt slit och gör andra till maskiner" och på så sätt berövar människan hennes "artkaraktär", dvs "den fria och medvetna aktiviteten" och det "produktiva livet".

Marx målar också upp bilden av "den nya människan som behöver sina medmänniskor ... Arbetarnas sammanslutning blir det verkligt konstruktiva försöket att skapa en samhällsstruktur för framtida mänskliga relationer".

Den klassiska frihetliga tanken motsatte sig statens inblandning i samhällslivet av djup övertygelse om människans behov av frihet, omväxling och fri samverkan, Av samma anledning måste de kapitalistiska produktionsförhållandena, lönearbetet och konkurrensen anses i grunden människofientliga. Den frihetliga socialismen bör betraktas som den rättmätige arvtagaren till upplysningens liberala ideal. Rudolf Rocker beskrev den moderna anarkismen som "sammanflödet av två stora strömningar som under och alltsedan den franska revolutionens tid tagit karaktäristiska uttryck i det europeiska tankelivet: socialismen och liberalismen". De klassiska liberala idealen sköts, hävdar han, i sank av den kapitalistiska ekonomins realiteter. Anarkismen är med nödvändighet anti-kapitalistisk, därför att den "motsätter sig den ena människans ut-sugning av den andra". Men anarkismen motsätter sig också "den ena männi-

skans herravälde över den andra". Den är av den bestämda uppfattningen att *"socialismen kommer att vara fri eller också icke alls finnas*. Det är djupast sett på denna insikt som anarkismen bygger sitt existensberättigande."

Utifrån en sådan utgångspunkt kan anarkismen betraktas som socialismens frihetliga flygel, och det är i denna anda som Daniel Guérin närmat sig studiet av anarkismen i den nyligen till engelska översatta boken "Anarkismen". Han citerar Adolf Fischers ord att "en anarkist är alltid socialist, men en socialist behöver icke nödvändigtvis vara anarkist". Likaledes fastslog Bakunin i sitt "anarkistiska manifest" av år 1865 principen att varje medlem av hans planerade internationella revolutionära brödraskap först och främst måste vara socialist.

En konsekvent anarkist måste motsätta sig det privata äganderättssystemet och löneslaveriet som är en del av detta system, eftersom detta är oförenligt med principen om att arbetet skall vara frivilligt och stå under producenternas kontroll. Som Marx uttryckte det: Socialisten ser fram emot ett samhälle i vilket arbetet "ej endast är ett medel till livsuppehållet utan också livets högsta mål", något som förblir en omöjlighet, så länge som arbetaren drivs att arbeta av yttre tvång snarare än av inre impuls: "Ingen form av lönearbete ... kan avskaffa själva lönearbetareländet." (Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie) En konsekvent anarkist måste motsätta sig inte bara arbetets alienation utan också den specialisering av arbetet som äger rum, när de utvecklade produktionsmedlen

*... stympar arbetaren, så att han bara delvis blir människa, degraderar honom, så att han blott blir ett tillbehör till maskinen, gör hans arbete till en sådan pina att dess väsensmening omintetgörs, främmandegör honom för de möjligheter till intellektuell tillfredsställelse som arbetsprocessen innehåller, i samma mån som vetenskapen införs som en oberoende del av arbetsprocessen...*

Detta såg Marx icke som en oundviklig följd av industrialiseringen utan snarare som ett led i det kapitalistiska produktionsättet. Det framtida samhället måste vinnlägga sig om att "ersätta dagens med en enda detalj sysselsatta arbetare... som reducerats till en ofullgången människa med den fullt utvecklade individen som kan åta sig en mängd olika arbeten ... och som ser de olika sociala funktionerna ... endast som så många olika sätt att ge fritt utlopp för de egna inneboende krafterna." (Kapitalet)

Förutsättningen härför är avskaffandet av kapitalet och lönearbetet som samhällliga företeelser (för att inte tala om "arbetarstatens" industriella arméer eller våra dagars olika former av totalitarism och statskapitalism). Människans reduktion till ett tillbehör till maskinen, till ett specialverktyg i produk-

tionens tjänst skulle kanske kunna övervinnas, om teknologin utvecklades på lämpligt sätt, men knappast så länge produktionen kontrolleras av dessa som gör människan till ett medel för sina egna syften och intressen och förbiser hennes individuella mål.

Anarkosyndikalismen har även under kapitalismen sökt skapa fria sammanslutningar av oberoende producenter "som skulle engagera sig i militant kamp och förbereda sig på att ta över och organisera produktionen demokratiskt. Dessa sammanslutningar skulle tjäna som "en praktisk skola i anarkism" (Pelloutier) Om den privata äganderätten till produktionsmedlen med Proudhons ofta citerade ord är ren "stöld" - "de starkares utsugning av de svaga" (Qu'est-ce que la propriété?) - så skapas inte de förhållanden under vilka arbetet, såväl det kroppsliga som det intellektuella, kan bli livets högsta goda genom att staten kontrollerar produktionen.

Både den privata äganderätten och statsbyråkratin är något som måste övervinnas. I sina angrepp mot den privata respektive den byråkratiska kontrollen över produktionsmedlen stödjer anarkismen dem som kämpar för att "den tredje och sista frigörelseprocessen i historien" skall inledas, den som i en slutlig befrielseakt skall avskaffa proletariatet och lägga kontrollen över produktionen i händerna på fria och oberoende, frivilligt bildade producentföreningar (Fourier, 1848). Den skarpögde observatören Tocqueville (också 1848) såg den fara som hotade "civilisationen":

*Så länge äganderätten låg till grund för flertalet andra rättigheter var den lätt att försvara - eller snarare, den attackerades ej; den var samhällets stöttepelare, medan alla de andra rättigheterna var beroende av den; och den undgick därför att allvarligt angripas. Men i dag då äganderätten ses som den sista orörda kvarlevan av den aristokratiska världen, då den ensam finns kvar som det enda privilegiet i ett för övrigt allt jämlikare samhälle, blir förhållandet annorlunda. Se på de känslor som håller på att väckas till liv inom arbetarklassen, fast jag måste medge att arbetarna ännu förhåller sig lugna. De är till synes mindre upptända än förr av rent politiska frågor, men ser man då ej att deras upp rördhet nu håller på att vända sig mot samhället som sådant, ser man icke att att idéer och åsikter så sakteliga sprids bland dem som ej enbart syftar till att avskaffa den eller den lagen, den eller den ministern eller den eller den regeringen utan till att bryta upp själva samhällets grundvalar. (Citatet hämtat från J Hampden Jackson; Marx, Proudhon and European Socialism, Collier, 1962)*

År 1871 bröts lugnet av Paris arbetare som grep sig an verket

*... att avskaffa det privata ägandet, all civilisations grund! Ja, mina herrar, Kommunen hade för avsikt att avskaffa detta klassprivilegium som ger några*